



Râkım Efendi Türbesi

Medreseleri”, *TED*, sy. 7-8 (1977), s. 292, 369-370; a.m.f., “Dârü'l-Hilâfeti'l-'Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri”, *İTED*, VII/1-2 (1978), s. 149; Talip Mert, *II. Mahmud'un Sanat Çevresi* (yüksek lisans tezi, 2002), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 128-133; Süleyman Berk, *Hattat Mustafa Râkım Efendi, Hayatı, San'atı ve Eserleri*, İstanbul 2003, s. 27-28; Süheyl Ünver, “Hattat Mustafa Râkım Efendi 1757-1826”, *Tarih Dünyası*, sy. 7, İstanbul 1950, s. 271-275; Zeynep Ahunbay, “Mustafa Râkım Efendi Türbesi ve Medresesi”, *DBİst.A*, V, 567.



AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

RAKİB

(الرقيب)

Allah'ın

isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte “gözetlemek, kontrol etmek; beklemek, intizar etmek” anlamındaki **rakib** (**rükûb**, **rekâbet**) kökünden türeyen **rakib** kelimesi “gözetleyip kontrol eden” demektir (*Lisânü'l-'Arab*, “rqb” md.). Kur'an'da rakib ismi beş âyette geçmektedir. Bunlardan biri Hz. Şuayb'ın iman etmeyen kavmine hitap ederken kullandığı, “Gerçekleşecek âkıbeti bekleyin, ben de sizinle birlikte beklemekteyim” meâlindeki ifadesinde yer almakta (Hûd 11/93), biri de “insanın her söylediği şeyi dinleyip gözetleyen ve yazan melek” mânâsında kullanılmaktadır (Kâf 50/18). Rakib isminin zât-ı ilâhiyyeye nisbet edildiği üç âyetin biri, Hz. İsrâ'nın kendisinden sonra ümmetinin yeğâne gözetleyicisinin Allah olduğunu vurgulayan niyazında geçmektedir (el-Mâide 5/117). Diğer iki âyetin birinde Allah'ın insanları, diğerinde ise her şeyi gözetleyici olduğu bildirilmektedir (en-Nisâ 4/1; el-Ahzâb 33/52). “Senin rabbin her an gözetleme yerindedir” meâlindeki âyet de (el-Fecr 89/14) içerik olarak rakib ismini açıklamaktadır. Rakib sadece Tirmizî'nin es-

mâ-i hüsnâ rivayetinde yer almakta (“Da'âvât”, 82), İbn Hacer'in Kur'an'dan derlediği doksan dokuz isim listesinde de bulunmaktadır (*DİA*, XI, 408).

Âlimler rakib ismine genellikle “koruyup gözetin” (hafız) mânâsı vermişlerdir. Hiçbir şey bunun kapsamı dışına çıkmaz, dolayısıyla Allah'tan gizli kalmaz. O'nun bir an bile gaflet etmesi düşünülemeyeceğinden gözetim ve kontrolü altında bulunan bir mahlûkun oluşumu, varlığını sürdürmesi veya yok olup ortadan kalkması hususunda herhangi bir aksaklığın meydana gelmesi söz konusu değildir. Allah kullarının bütün hallerini bilmekte ve onların nefeslerini saymaktadır (Kuşeyrî, s. 63). Âlimler rakib isminin geniş içeriğinde hakkıyla bilme, türüne göre bilgiye konu teşkil eden şeyi görme veya işitme, onu gözetip koruma unsurlarının bulunduğu dikkat çekerler. Bu açıdan rakibin âlim, basîr, semî, şehîd, müheymin ve hafız isimlerinin özü olduğunu söylemek mümkündür. Rakib isminin kuldaki tecellisi, onun bütün davranışlarının sürekli biçimde Allah tarafından gözetlendiğinin bilincini taşımasıdır. Bu çizgi üzerinde yürüyen kul istikametten ayrılmamaya özen gösterir (bk. MURAKABE). Rakib âlim, semî, basîr isimlerinin çizgisinde düşünüldüğü takdirde zâtî, taalluku ve tecelli alanı açısından bakıldığında ise fiilî isim ve sıfatlar grubuna girer.

BİBLİYOGRAFYA :

Zeccâc, *Tefsîru esmâ'llâhi'l-hüsnâ* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1399/1979, s. 51; İbn Fûrek, *Mücerredü Makâlât*, s. 54; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 119^{a-b}; Kuşeyrî, *et-Taḥbîr fi't-tezkîr* (nşr. İbrâhîm Besyûnî), Kahire 1968, s. 63-64; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ* (Fazluh), s. 128; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Emedü'l-akşâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 70^p-71^a; Fahreddin er-Râzî, *Levâmi'u'l-beyyinât* (nşr. Tâhâ Abdür-raûf Sa'd), Beyrut 1404/1984, s. 279-281; Bekir Topaloğlu, “Esmâ-i Hüsnâ”, *DİA*, XI, 408.



BEKİR TOPALOĞLU

RAKİK el-KAYREVÂNÎ

(رقيق القيرواني)

Ebû İshâk İbrâhîm b. el-Kâsim
er-Rakik el-Kayrevânî
(ö. 425/1034'ten sonra)

Tarihçi, edip ve şair.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. 362 (972) yılından sonra doğduğu tahmin edilmektedir. İbnü'r-Rakik olarak da kaydedilmekle birlikte çağdaşı İbn Reşîk el-Kayrevânî onun Rakik lakabıyla bilindiğini söy-

ler (*Ünmûzecü'z-zamân*, s. 55). Zirîler'den Mansûr b. Bulukîn, Nâsirüddeve Bâdis b. Mansûr ve Muiz b. Bâdis döneminde uzun süre nedimlik, kâtiplik ve Dîvân-ı İnşâ reisliği yaptı. Bu sebeple kaynaklarda “el-kâtib en-nedîm” lakabıyla anılır. 388'de (998) Bâdis b. Mansûr tarafından hediyeyle Fâtîmî Halifesi Hâkim-Biemrillâh'a elçi gönderildi ve iki yıl Mısır'da kaldı. Kendisi şiirlerinde Mısır'da unutulmayacak günler yaşadığını, burada geçirdiği bir günün bir ömre bedel olduğunu ve Kayrevan'a güzel hâtıralarla döndüğünü ifade eder (İbn Reşîk el-Kayrevânî, s. 56 vd.; Makrîzî, I, 370-371). Muhtemelen 417 (1026) veya 425 (1034) yılından sonra Kayrevan'da vefat etti. Uzun süre sarayda kalması ve devlet yazışmalarını bizzat yürütmesi sebebiyle Zirîler hakkında belgelere dayalı bilgiler arttırmıştır. İbn Haldûn onun İfrîkiye bölgesinin ve Kayrevan'da kurulan devletlerin başlıca tarihçisi diye niteler ve sonraki tarihçilerin bu konularda eserini temel kaynak kabul ettiklerini söyler (*Mukaddime*, I, 203). İbn Reşîk el-Kayrevânî de Rakik'in sözleri kolay anlaşılabilir bir ruhlu bir şair ve rivayetlerine güvenilir bir tarihçi olduğunu söyler (*Ünmûzecü'z-zamân*, s. 55). Şiirlerinde çeşitli konulara yer veren Rakik el-Kayrevânî, bazı şiirlerinde ilk gençlik yıllarını boş geçirip içki meclislerinde bulunmuş olmaktan duyduğu pişmanlığı dile getirmekte, ayrıca başta Zirî Hükümdarı Bâdis b. Mansûr olmak üzere dönemin ileri gelen şahsiyetlerini övmektedir.

Eserleri. 1. Târîhu İfrîkiyye ve'l-Mağrib (*Aḥbâru İfrîkiyye, Târîhu'l-Kayrevân*). Birçok ciltten oluştuğu kaydedilen eserin tamamı zamanımıza ulaşmamıştır. Günümüze kadar gelen kısım, Kuzey Afrika'nın Ukbe b. Nâfi'in ikinci valiliği sırasında fethedilişinden (62/681) Ağlebî Hükümdarı Abdullah b. İbrâhîm'in tahta çıkışına (196/812) kadarki tarihini ihtiva etmektedir. İbn İzârî'nin ondan 415 (1024) yılına ait bir olayı nakletmesi (*el-Beyânü'l-muğrib*, I, 272) eserin bu yıllara kadar gelen geniş bir tarih kitabı olduğunu göstermektedir. İzzeddin İbnü'l-Esir, Ahmed b. Abdülvehhâb en-Nüveyrî, İbnü'l-Ebbâr, İbn İzârî, İbn Haldûn, Hasan el-Vezzân, Abdülâzîz b. Şeddâd bu eserden yararlanmışlardır. Ebû's-Salt ed-Dânî bu esere bir zeyil yazmıştır. İlk defa Müncî el-Kâ'bî tarafından yayımlanan *Târîhu İfrîkiyye*'yi (Tunus 1968) daha sonra Abdullah Ali ez-Zeydân ve İzzüddin Ömer Mûsâ neşretmiştir (Beyrut 1990). **2. Kuṭbü's-sürûr fi evşâfi'l-**

(*enbizeti ve'l-)*humûr. İçki meclisleri, şarabın tarihçesi, haram oluşu ve şarapla ilgili çeşitli görüşler hakkındadır (nşr. Ahmed el-Cündî, Dimâşk 1389/1969). Nûreddin el-Mes'ûdî'nin (ö. 619/1222) kitap-tan yaptığı seçmeleri Abdülhafız Mansûr yayımlamıştır (Tunus 1976). Rakik el-Kayrevânî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *er-Râh ve'l-irtiyâh*, *Kitâbü'n-Nisâ'*, *Naẓmü's-sülûk fi müsâmereti'l-mülûk*, *el-Eğânî*, *el-İhtisârü'l-bârî li't-târîhi'l-Câmî*.

BİBLİYOGRAFYA :

Rakik el-Kayrevânî. *Târîhu İfrîkiyye ve'l-Mağrib* (nşr. Abdullah Ali ez-Zeydân – İzzeddin Ömer Mûsâ), Beyrut 1990, neşredenlerin girişi s. z-m; İbn Reşîk el-Kayrevânî. *Ünmûze'z-zamân fi şu'arâ'i'l-Kayrevân* (nşr. Muhammed el-Arûsî el-Matvî – Beşîr el-Bekkûş), Tunus 1406/1986, s. 55-64; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, I, 216-226; İbn İzâri, *el-Beyânü'l-muğrib*, I, 272; Safedî, *el-Vâfi*, VI, 92-93; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, I, 41-42; İbn Haldûn, *Mukaddime* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1982, I, 203; Makrîzî, *el-Hıta*, I, 370-371; Brockelmann, *GAL*, I, 155; *Suppl.*, I, 252; Sezgin, *GAS*, I, 360; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Mağribi'l-Arabî*, Rabat 1398/1978, I, 39-42; Abdud Abdülazîz Kalkile, *el-Belâtu'l-edebî li'l-Mu'iz b. Bâdis*, Riyad 1403/1983, s. 115-122; Şâzeî Bû Yahyâ, *el-Hayâtü'l-edebîyye bi-İfrîkiyye fi 'ahdi Beni Zîrî* (trc. Muhammed el-Arabî Abdürrezzâk), Tunus 1999, I, 269-279; H. R. Idris, *l'Occident musulman à l'avènement des 'abbâsides d'après de chroniqueur, Zîrde al-Raqîq*, *REI*, XXXIX/2 (1971), s. 209-220; M. Talbi, "Notes et documents. A propos d'Ibn al-Raqîq", *Arabica*, XIX/1, Leiden 1972, s. 86-96; a.mlf., "Ibn al-Rakîk", *El*² (İng.), III, 902-903; Mahmûd Fâhûrî, "er-Rakîk el-Kayrevânî", *el-Mevsû'atü'l-Arabiyye*, Dimâşk 2004, IX, 885-886.



NADİR ÖZKUYUMCU

RAKİK

(bk. ASHÂB-ı KEHF).

RAKKA

(الركة)

Kuzey Suriye'de tarihî bir şehir.

Aynı adı taşıyan idarî bölümün (muhafaza) merkezi olup el-Cezîre bölgesinin Diyarımdar kısmında Suriye, Mezopotamya ve Anadolu'yu birbirine bağlayan, Fırat nehrinin Belih suyu ile birleştiği noktaya 10 km. uzaklıkta bulunan stratejik bir noktada, tarihî Tuttul (Tell Bia) harabelerinin güneyinde Suriye Kralı Seleukos I. Nikator (m.ö. 305-280) tarafından Nikephorion adıyla kurulmuştur. Şehir daha sonra Seleukos II. Kallinikos'un (m.ö. 246-226) genişletmesi dolayısıyla Kallinikon, Bizans İmparatoru I. Leon'un yeniden inşa ettirmesi sebe-

biyle Leontopolis adını almıştır. Arapça'da "su baskınlarına uğrayan yer" anlamındaki Rakka ismi, sık sık Fırat'ın yükselen suları altında kaldığı için İslâm fethinden sonra Araplar tarafından verilmiştir (Yâkût, III, 59).

18 (639) yılında İyâz b. Ganm kumandasındaki İslâm ordusu tarafından barış yoluyla fethedilen Rakka'yı Hz. Ali, Suriye Valisi Muâviye ile savaşmak üzere Sıffin'e giderken karargâh olarak kullandı (36/656), Ammâr b. Yâsir ve -bir rivayete göre- Veysel Karanî gibi savaşta ölen askerlerinden bazılarını oraya yakın bir yere defnettirdi. Surlarla çevrili müstahkem bir şehir olan Rakka, Emevîler zamanında Irak'taki Hâricîler'e ve Bizans'a karşı çıkılan seferlerde üs olarak kullanıldı ve önemli gelişmeler gösterdi. Hişâm b. Abdülmelik, Fırat'ın karşı kıyısına iki sarayla nehrin üzerine bir köprü yaptırdı. Abbâsiler döneminde Mansûr, Rakka'nın 200 m. kuzeybatısında Bağdat gibi yuvarlak planlı yeni bir şehir inşa ettirdi (155/772) ve buraya Râfika adını verdi. Rakka en parlak dönemini, burayı vefatına kadar yaklaşık on üç yıl süreyle yazlık başşehir olarak kullanan Hârûnürreşîd'in saltanat günlerinde yaşadı ve ülkenin Bağdat'tan sonraki en büyük şehri haline geldi. Zamanla eski Rakka ile Râfika birleşti ve Râfika adı unutuldu.

Abbâsiler'in zayıflamaya başlamasından itibaren Suriye ve Mısır'da kurulan hânedanlardan Tolunoğulları, Hamdânîler, Zengîler ve Eyyûbîler'in hâkimiyetine giren, hânedanlar kadar hânedan kolları arasında da sık sık el değiştiren, bu arada 316 (928) yılında Karmâtîler'in eline geçen Rakka, 632'de (1234-35) Anadolu Selçuklularının ve 655'te (1257) tekrar Eyyûbîler'in yönetimine girdi. Bağdat'ın düşüşünden (656/1258) sonra el-Cezîre'yi de işgal eden Moğollar tarafından yakılıp yıkıldı ve halkı kılıçtan geçirildi. İzzeddin İbn Şeddâd o tarihlerde şehrin neredeyse insansız kaldığını söyler (*el-A'lâku'l-haîre*, III/1, 82). Aynicâlût Savaşı'nın (658/1260) ardından Memlûklerin hâkimiyetine geçen Rakka, 773'te (1371) bu defa da Timur'un saldırısına uğradı ve âdeta yine halkının tamamını kaybetti; daha sonra şehirde bir süre Memlûk-Akkoyunlu mücadelesi yaşandı.

İpek yolu üzerinde yer alan ve ipek ticareti açısından önemli merkezlerden biri olan Rakka bütün Ortaçağ boyunca devamlı el değiştirmiş, büyük yıkımlara ve katliamlara sahne olmuştur. Rakka 923'te (1517) Osmanlı topraklarına katılarak Diyarbakır eyaletine bağlı bir sancak mer-

kezi haline getirildi. 994'te (1586) eyalet merkezine dönüştürülen şehir, XVII. yüzyılın sonlarından itibaren devletin aşiretleri iskân siyasetiyle ilgili olarak yeniden önem kazandı. Bölgedeki Arap kabileleri arasında süregelen mücadeleler, yapılan eşkıyalıklar ve hac kabilelerinin yağmalanması dolayısıyla, bir yandan bu duruma son vermek bir yandan da Anadolu'da düzeni bozan bazı Türkmen aşiretlerini cezalandırmak amacıyla bu aşiretler Rakka bölgesine gönderildi. Arap kabileleriyle Türkmen ve Kürt aşiretleri arasında çıkabilecek çatışmaları önlemek için de bütün taraflara Rakka Mukavelesi adı altında bir sözleşme senedi imzalatıldı. Ancak konar göçer Türkmenler'in yerleşik hayata geçirilebilmesinin de hedeflendiği bu iskân siyaseti, gönderilenlerin neredeyse tamamının geri dönmeye çalışmaları ve bunun engellenmesi üzerine eşkıyalığa başlamaları sebebiyle istenilen sonucu vermedi.

1832'de İbrâhim Paşa'nın Suriye'yi işgal ettiği yıllarda Mısır'ın idaresine geçen Rakka, Mısır ordusunun Suriye'yi tahliyesinin ardından tekrar Osmanlı hâkimiyetine girdi. Tanzimat döneminde yapılan düzenlemelerde Halep eyaletine bağlı bir sancağın merkezi oldu. 1864'te vilâyet düzenlemesine kadar bir ara müstakil muhtasarlık olarak yönetildi. 1917'de İngilizler tarafından işgal edilen şehir 1920 Ankara İtilâfnamesi'yle Fransa mandasına verildi. II. Dünya Savaşı'nda müttefiklerin işgali altında kaldı. 1946'da Fransızlar'ın Suriye'den çekilmesiyle bağımsızlığını kazanan Suriye Arap Cumhuriyeti'nde bir muhafaza merkezi haline getirildi. 1968'de kuzey Fırat üzerinde bir baraj kurulmasından itibaren hızla büyümeye başlayan Rakka 230.000 nüfuslu (2004) önemli bir tarım ürünleri ticaret merkezidir. Bir şeker fabrikasının bulunduğu şehirde özellikle dokuma sanayii gelişmiş durumdadır.

Çok zengin bir tarihî mirasa sahip olan Rakka'da 1907'de başlatılan kazılar sonucu bir kısmı şehirdeki arkeoloji müzesinde sergilenen pek çok tarihî eser bulunmuştur. Özellikle IX-XIV. yüzyıllar arasında üretilen ve şehrin adıyla tanınan seramikler çok kıymetlidir. XVI. yüzyılda Osmanlılar tarafından yenilenen 5 km. uzunluğundaki surların kalıntıları günümüze ulaşmış ve bazı kısımları tamir edilmiştir. Halen şehrin ayakta duran tarihî yapıları içinde en eskisi Hârûnürreşîd'in harabe halindeki sarayı, en tanınmış ise 770'li yıllarda yapılan ve XII. yüzyılda yenilenen ulucamidir. Yakınındaki bir Türk jandarına kara-